

विश्वमना वैयश्वः। अग्निः। उष्णिक्।

ईळिष्वा हि प्रतीव्यं^१ यजस्व जातवेदसम्। चरिष्णुधूममगृभीतशोचिषम्॥ ८.०२३.०१

प्रतीव्यं - शत्रुषु प्रतिगमनशीलम्। चरिष्णुधूमम्- सर्वतश्चरणशीलधूमम्। अगृभीतशोचिषम्- शत्रुभिरगृह्यमाणप्रकाशम्। जातवेदसम्- जातविद्यम्। ईळिष्व- स्तुहि। यजस्व- पूजय ॥१॥

दामानं विश्वचर्षणेऽग्निं विश्वमनो गिरा। उत स्तुषे विष्पर्धसो रथानाम्॥ ८.०२३.०२

विश्वचर्षणे- सर्वदर्शन। विश्वमनः- सर्वाहितचित्त। विष्पर्धसः- स्पर्धारहितस्य। गिरा- मन्त्रेण। रथानाम्- सद्रंहणानाम्। दामानम्- दातारम्। अग्निम्- पावकं सत्क्रतुम्। स्तुषे- स्तौमि ॥२॥

येषामाबाध ऋग्मियं इषः पृक्षश्च निग्रभे। उपविदा वह्निर्विन्दते वसु॥ ८.०२३.०३

आबाधः- शत्रुबाधकः। ऋग्मियः- मन्त्रस्तुतः। अग्निः। इषः- सदेष्टाः। पृक्षः- हव्यम्। च। निग्रभे- निगृह्णाति। तेषाम्। उपविदा- ज्ञानेन। वह्निः- वोढा। वसु- सम्पदम्। विन्दते- लभते ॥३॥

उदस्य शोचिरस्थादीदियुषो व्यज्जरम्। तपुर्जम्भस्य सुद्युतो गणश्रियः॥ ८.०२३.०४

तपुर्जम्भस्य- तापकज्वालस्य। सुद्युतः- शोभनद्युतेः। गणश्रियः- गणसम्पद्भूतस्य। अस्य- एतस्याग्नेः। दीदियुषः- दीप्यमानस्य। अजरम्- जरारहितम्। शोचिः- तेजः। उदस्थात्- उदतिष्ठत् ॥४॥

उदु तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो देव्या कृपा। अभिख्या भासा बृहता शुशुक्निः॥ ८.०२३.०५

स्वध्वर- शोभनध्वरविरोधकर्मवन्। देव्या- दिव्येन। कृपा- कर्मणा। स्तवानः- स्तुतः। उत्तिष्ठ। शुशुक्निः- दीप्तः सन्। बृहता- महत्या। भासा- दीप्त्या। अभि ख्य- अभितः स्वं ख्यापय ॥५॥

अग्ने याहि सुशस्तिभिर्व्या जुह्वान आनुषक्। यथा दूतो बभूथ हव्यवाहनः॥ ८.०२३.०६

अग्ने । सुशस्तिभिः- मन्त्रैः । याहि- देवान् गच्छ । आनुषक् । हव्या-
चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यानि । जुह्वानः- देवेभ्यः समर्पयन् । यथा । दूतः । तथा । हव्यवाहनः-
देवेभ्यो हव्यप्रापकः । बभूथ- अभवः ॥६॥

अग्निं वः पूर्व्यं हुवे होतारं चर्षणीनाम् । तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुषे ॥ ८.०२३.०७
वः- युष्माकम् । अग्निम् । पूर्व्य- पुराणम् । चर्षणीनाम्- मनुष्याणामर्थे । होतारम्- देवाह्वतारम् ।
हुवे- आह्वये । तम् । अया- अनया । वाचा । गृणे- शंसामि । तम् । वः- युष्मदर्थम् । स्तुषे-
स्तौमि ॥७॥

यज्ञेभिरद्भुतक्रतुं यं कृपा सूदयन्त इत् । मित्रं न जने सुधितमृतावनि ॥ ८.०२३.०८
यज्ञेभिः- दानैः । पूजाभिः । सङ्गतिकरणैः । अद्भुतक्रतुम्- आश्चर्यकर्माणम् । यम् । कृपा- कर्मणा ।
सूदयन्त- यजमानाः क्षारयन्ति । तम् । मित्रम्- सखायम् । न- इव । ऋतावनि- सत्ययुक्ते । जने ।
सुधितम्- सुष्ठु धृतम् । आह्वये ॥८॥

ऋतावानमृतायवो यज्ञस्य साधनं गिरा । उपो एनं जुजुषुर्नमसस्पदे ॥ ८.०२३.०९
नमसस्पदे- प्रणामस्थाने । ऋतायवः- सत्ययुक्ताः । ऋतावानम्- सत्ययुक्तम् । गिरा- मन्त्रेण ।
यज्ञस्य । साधनम् । एनम्- इमम् । उप जुजुषुः- सेवन्ते ॥९॥

अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासौ यन्तु संयतः । होता यो अस्ति विक्ष्वा यशस्तमः ॥ ८.०२३.१०
यः । होता- देवाह्वता । अस्ति- भवति । विक्षु- प्रजासु । यशस्तमः- अतिशयेन कीर्तिमान् । तम् ।
अङ्गिरस्तमम्- अतिशयेन अङ्गनशीलम् । अच्छ- अभिलक्ष्य । संयतः- सम्यक् नियमिताः ।
यज्ञासः- यज्ञाः । नः- अस्मान् । यन्तु- गच्छन्तु ॥१०॥

अग्ने तव त्वे अजरेभ्यानासो बृहद्भाः । अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः ॥ ८.०२३.११

अजर- जरारहित । अग्ने । तव- ते । त्ये-अमी । वृषणः-वर्षकाः । इन्धानासः- दीप्यमानाः ।
बृहद्भाः- महान्तो रश्मयः । अश्वा इव- तुरगा इव । तविषीयवः- बलोपेताः ॥११॥

स त्वं न ऊर्जां पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये समत्स्वा ॥ ८.०२३.१२

सः- असौ । त्वम् । नः- अस्मभ्यम् । ऊर्जां पते- शक्तिपालक । रयिम्- दानयोग्यसम्पदम् ।
सुवीर्य- शोभनवीर्यसम्पन्नम् । रास्व- यच्छ । नः- अस्माकम् । तोके तनये- धर्मसन्ततिलाभे पोषणे
पालने वा । समत्सु- वृत्रैर्जनितेषु युद्धेषु । प्र- प्रकर्षेण । अव- रक्ष ॥१२॥

यद्वा उ विश्वपतिः शितः सुप्रीतो मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि सेधति ॥ ८.०२३.१३

यत्- यदा । विश्वपतिः- प्रजापतिः । शितः- तीक्ष्णः । मनुषः- मनुष्यस्य । विशे- सदने । सुप्रीतः ।
तदा । अग्निः । विश्वा- सर्वाणि । रक्षांसि । प्रति । सेधति- हिनस्ति ॥१३॥

श्रुष्टग्ने नवस्य मे स्तोमस्य वीर विश्वपते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसौ दह ॥ ८.०२३.१४

वीर- समर्थ । विश्वपते- प्रजापते । अग्ने । मायिनः- कपटान् । रक्षसः । मे- मम । नवस्य-
अभिनवस्य । स्तोमस्य । तपुषा- तापकशक्त्या । श्रुष्टी- क्षिप्रम् । नि- नितराम् । दह-
भस्मीकुरु ॥१४॥

न तस्य मायया चन रिपुरीशीत मर्त्यः । यो अग्नये ददाश हव्यदातिभिः ॥ ८.०२३.१५

यः । अग्नये । हव्यदातिभिः ददाश- हव्यानि यच्छति । तस्य- तम् । मायया- कापट्येन । चन-
अपि । रिपुः- शत्रुः । मर्त्यः । न । ईशीत- वशीकरोति ॥१५॥

व्यश्वस्त्वा वसुविदमुक्षुण्युरप्रीणादृषिः । महो राये तमु त्वा समिधीमहि ॥ ८.०२३.१६

व्यश्वः- विशेषप्राणतुरगः । वसुविदम्- सम्पल्लम्भकम् । त्वा- भवन्तम् । अक्षुण्युः- सेक्तृकामः ।
ऋषिः- सूक्ष्मदर्शी । अप्रीणात्- अप्रीणयत् । अतोषयत् । महः- महतः । राये- धने निमित्ते सति ।
तम् । त्वा- त्वाम् । समिधीमहि- सम्यगुद्दीपयामः ॥१६॥

उ॒शना॑ का॒व्यस्त्वा॒ नि हो॒तार॑मसादयत्। आ॒य॒जिं त्वा॒ मन॑वे जा॒तवे॑दसम्॥ ८.०२३.१७

उशना- कामयमानः। काव्यः- क्रान्तदर्शी। त्वा- त्वाम्। होतारम्- देवाह्वतारम्। आयजिम्- यष्टारम्। जातवेदसम्- जातविद्यम्। मनवे- अवबोधरसाय। नि- नितराम्। असादयत्- उपावेशयत्॥१७॥

वि॒श्वे हि त्वा॑ स॒जोष॑सो दे॒वासो॑ दू॒तम॑क्रत। श्रु॒ष्टी दे॒व प्रथ॑मो य॒ज्ञियो॑ भुवः॥ ८.०२३.१८

विश्वे- सर्वे। देवासः- देवाः। सजोषसः- सहृदयाः। त्वा- त्वाम्। दूतम्। अक्रत- अकुर्वन्। हि- खलु। श्रुष्टी- क्षिप्रम्। देव- द्योतनशील। प्रथमः- मुख्यः। यज्ञियः- पूज्यः। भुवः- अभवः॥१८॥

इ॒मं घा॑ वी॒रो अ॒मृतं॑ दू॒तं कृ॑ण्वीत॒ मर्त्यैः॑। पा॒वकं॑ कृ॒ष्णव॑र्तनिं विहा॒यस॑म्॥ ८.०२३.१९

इमम्- एतम्। पावकम्- शोधकम्। कृष्णवर्तनिम्- धूमादिमागोपितम्। विहायसम्- महान्तम्। अमृतम्। दूतम्। वीरः। मर्त्यः। कृण्वीत- करोति॥१९॥

तं हु॒वेम॑ य॒तस्तु॑चः सु॒भासं॑ शु॒क्रशो॑चिषम्। वि॒शाम॑ग्निम॒जरं॑ प्र॒त्नमी॑ड्यम्॥ ८.०२३.२०

यतस्तुचः- उद्यतरसभाजनाः। सुभासम्- शोभनप्रकाशम्। शुक्रशोचिषम्- शुभ्रदीप्तिम्। विशाम्- प्रजानाम्। अग्निम्। अजरम्- जरारहितम्। प्रत्नम्- पुराणम्। ईड्यम्- स्तुत्यम्। हुवेम- आह्वयामः॥२०॥

यो अ॒स्मै ह॒व्यदा॑तिभि॒राहु॑तिं म॒र्तोऽवि॑धत्। भूरि॑ पोषं स ध॒त्ते वी॒रव॑द्यशः॥ ८.०२३.२१

यः। मर्तः- मर्त्यः। अस्मै- एतस्मै। हव्यदातिभिः- हव्यदानैः। आहुतिम्। अविधत्- यच्छति। सः। भूरि- प्रभूताम्। पोषम्- पुष्टिम्। वीरवत्- वीर्यवत्। यशः। धत्ते- धारयति॥२१॥

प्रथ॑मं जा॒तवे॑दसम॒ग्निं य॒ज्ञेषु॑ पू॒र्व्यम्। प्रति॑ स्तु॒गैति॑ नम॒सा ह॒विष्म॑ती॥ ८.०२३.२२

प्रथमम्- मुख्यम्। जातवेदसम्- जातविद्यम्। यज्ञेषु। पूर्व्यं- पुराणम्। अग्निम्। नमसा- नमस्कारेण। हविष्मती। स्तुक्। प्रति। एति- गच्छति॥२२॥

आभिर्विधेमाग्नये ज्येष्ठाभिर्व्यश्ववत्।मंहिष्ठाभिर्मतिभिः शुक्रशोचिषे ॥ ८.०२३.२३

मंहिष्ठाभिः- यच्छन्तीभिः। मतिभिः। आभिः। ज्येष्ठाभिः- मुख्याभिः। शुक्रशोचिषे- शुभ्रदीप्तये।

अग्नये। व्यश्ववत्- विशेषप्राणतुरसम्पन्नसाधकवत्। विधेम- परिचरेम ॥२३॥

नूनमर्चं विहायसे स्तोमेभिः स्थूरयूपवत्।ऋषे वैयश्च दम्यायाग्नये ॥ ८.०२३.२४

विहायसे- महात्मने। दम्याय- गृहे स्थिताय। अग्नये। स्थूरयूपवत्- दृढबन्धवत्। वैयश्च-

विशेषप्राणयुक्त। ऋषे- सूक्ष्मदर्शिन्। नूनम्- अवश्यम्। स्तोमेभिः- मन्त्रैः। अर्च- पूजय ॥२४॥

अतिथिं मानुषाणां सूनुं वनस्पतीनाम्।विप्रा अग्निमवसे प्रत्नमीळते ॥ ८.०२३.२५

मानुषाणाम्- मनुष्याणाम्। अतिथिम्। वनस्पतीनाम्- वृक्षेभ्यः। सूनुम्- जातम्। अग्निम्। प्रत्नम्-

पुराणम्। विप्राः- मेधाविनः। अवसे- रक्षायै। ईळते- स्तुवन्ति ॥२५॥

महो विश्वाँ अभि षतोऽभि हव्यानि मानुषा।अग्ने नि षत्सि नमसाधि बर्हिषि ॥ ८.०२३.२६

विश्वान्- सर्वान्। महः- महतः। अभि- अभितः। सतः- वर्तमानान्। मानुषा हव्यानि-

मनुष्यदत्तहव्यानि प्राप्तुम्। अग्ने। बर्हिषि अधि- दर्भासने। नमसा- नमस्कारेण। नि सत्सि-

उपविशसि ॥२६॥

वंस्वा नो वार्या पुरु वंस्व रायः पुरुस्पृहः।सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः ॥ ८.०२३.२७

नः- अस्मभ्यम्। वार्या- श्रेष्ठानि। वंस्व- यच्छ। पुरुस्पृहः- बहुभिः स्पृहणीयाः। सुवीर्यस्य-

सुवीर्यसम्पन्नाः। प्रजावतः- सन्ततियुक्ताः। यशस्वतः- कीर्तिमतीः। रायः- दानयोग्यसम्पदः।

वंस्व ॥२७॥

त्वं वरो सुषाम्णेऽग्ने जनाय चोदय।सदा वसो रातिं यविष्ठ शश्वते ॥ ८.०२३.२८

वरो- वरणीय। यविष्ठ- तरुण। वसो- शरण्य। त्वम्। सुषाम्ने- सुष्ठु सामगानपराय। जनाय।

सदा- सततम्। शश्वते- शाश्वतमार्गस्थाय। रातिम्- दानयोग्यसम्पदम्। चोदय- प्रेरय ॥२८॥

त्वं हि सुप्रतूरसि त्वं नो गोमतीरिषः। महो रायः सातिर्मग्ने अपा वृधि॥ ८.०२३.२९

अग्ने । त्वम् । हि- खलु । सुप्रतूः- शोभनदाता । असि- भवसि । त्वम् । नः- अस्मभ्यम् । गोमतीः-
चिद्रश्मियुक्ताः । इषः- एषणा यच्छसि । महः- महत्याः । रायः- दानयोग्यसम्पदः । सातिम्-
लब्धिम् । अपा वृधि- अपावृणु ॥२९॥

अग्ने त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह। ऋतावाना सम्राजा पूतदक्षसा॥ ८.०२३.३०

अग्ने । त्वम् । यशाः- यशस्वी । असि- भवसि । ऋतावना- प्रकृतिनियतिभूतसत्ययुक्तौ । सम्राजा-
राजानौ । पूतदक्षसा- पवित्रसामर्थ्यौ । मित्रावरुणा- मित्रावरुणौ । आ वह ॥३०॥

Dr. Rangra